

VILNIAUS SOVIETIZAVIMAS

Sostinės statusas ir naujas sovietinis režimas įpareigojo atitinkamai reorganizuoti ir Vilniaus struktūrą bei išvaizdą. Miestas turėjo įgauti sovietinį veidą, padėti pakeisti naujų ir senųjų vilniečių gyvenimo būdą bei pasaulėžiūrą, ugdyti sovietinį pilietį. Reikšmingesni sovietinio Vilniaus kūrimo darbai prasidėjo 1947 m., ir iki 1952 m. buvo parengtas generalinis Vilniaus plėtros planas, suformuotas naujas miesto centras, sutvarkytos bei ideologiškai įprasmtos dvi pagrindinės transporto arterijos: nuo Katedros aikštės iki Žvėryno tilto ir nuo geležinkelio stoties iki Kalvarijų turgavietės. Pirmojoje atsirado generolo Černiachovskio ir Lenino paminklai bei Jaunimo stadionas prie Žvėryno tilto, antrojoje – stoties rūmai, Stalino paminklas ir skulptūromis puoštas Žalioji tiltas. Šį ansamblį papildė 1950-aisiais pastatyti Mokslininkų namai su pjautuvo ir kūjo emblema laurų lapų vainike papuoštu špiliumi. Vėliau, iki pat 1963 m., kai ant Tauro kalno iškilo Profsąjungų kultūros rūmai, Vilniaus generaliniame plane apibrėžtoje miesto centro teritorijoje didesni darbai nebevyko. Taigi pirmasis aktyvus pokario Vilniaus perkūrimo laikotarpis apėmė penkerius Stalino valdymo metus.

[...]

Pertvarkant Vilnių buvo imtasi kompleksinių priemonių: rengiamas sovietinio Vilniaus generalinis planas, kuriamas naujas miesto centras, atidengiami nauji paminklai, naikinami senieji, statomi atvežtinės stilistikos reprezentaciniai pastatai, kuriami nauji muziejai. Įkurdinant valstybines institucijas naujajame miesto centre ir keičiant pastatų paskirtį, reorganizuoti miestiečių judėjimo maršrutai. 1948 m. pradėtos uždarinėti Vilniaus bažnyčios buvo atiduodamos sporto klubams ir kitoms įstaigoms. 1949 m. uždaryta ir Vilniaus katedra. Vilniečių gyvenimą keitė nauji renginiai – minėjimai, mitingai, demonstracijos – ir naujos tradicinių renginių vietos.

Prie naujų herojų ir sąvokų miestiečiai buvo pratinami toliau keičiant gatvių pavadinimus. 1951-ųjų pavasarį aktyviai ėmėsi darbo Vilniaus miesto Vykdomojo komiteto sudaryta speciali komisija. Tuomet per du mėnesius buvo pakeisti 22 gatvių ir skersgatvių pavadinimai. 1948-aisiais 30-ųjų Komjaunimo sąjungos metinių proga Pylimo gatvė tapo Komjaunimo gatve, o 1951 m., minint 15-ąsias Maksimo Gorkio mirties metines, Pilies ir Didžioji gatvės – Gorkio gatve. Pervadinimo neišvengė ir miesto rajonai (pvz., Jeruzalė – Verkiai, 1949 m.), kino teatrai (žydų kinas „Mūza“ – „Pionierius“, 1950 m.) ir kitos įstaigos. Miesto sovietinimui pasitelktas ir radijas: rengiantis paminėti dešimtąsias sovietų Lietuvos metines nutarta radijofikuoti miesto parkus, sodus ir aikštes. Kartu vyko naujo urbanistinio miesto centro formavimo darbai.

[...]

Nutarta, kad Vilniui reikalingas naujas sovietinis centras, atspindėsiantis naują respublikos vystymosi etapą. Po neilgų svarstymų centrą buvo nuspręsta perkelti iš Pilies (dab. Katedros) aikštės į apytuštę Tarybų (dab. Lukiškių) aikštę. Oficialiai sprendimas buvo grindžiamas miesto plėtros į vakarus tendencija ir būtinybe organiškai Gedimino gatve (dab. Gedimino prospektu) susieti naują miesto centrą su senuoju. Panašu, kad sprendimą lėmė pragmatškumas – Gedimino gatvė buvo bene vienintelė į bulvarą panaši tiesi gatvė Vilniuje, suformuota ideologiškai priimtinausiu neoklasicistiniu stiliumi carinės Rusijos imperijos laikais. Pastatų mastelis šioje gatvėje taip pat labiausiai atitiko numatomų statyti architektūrinių ansamblių mastelius. Pasirinktame centro plėtros rajone beveik nieko nereikėjo griauti, tad ir investicijos turėjo būti nedidelės.

Antanavičiūtė R. „Stalininis „penkmetis“: Vilniaus viešųjų erdvių įprasminimo darbai 1947–1952 m.“, in: *Menotyra*, t. 16, nr. 3–4, 2009, p. 151–156.